

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО СТАБІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

28 грудня 2017 року

Полтава

2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Житомирський національний агроекологічний університет

Національний університет водних ресурсів та природокористування

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

**ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО
СТАБІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ
СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ
ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ**

Матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

28 грудня 2017 року

Полтава

2017

Редакційна колегія:

Писаренко П.В. – перший проректор ПДАА, д-р с.-г. наук, проф., чл.-кор. ІАУ;

Хартинов М.М. – д-р с.-г. наук, проф. ДДАЕУ;

Скидан О.В. – ректор ЖНАЕУ, д-р екон. наук, проф.;

Клименко М.О. – директор учбово-наукового інституту агроекології та землеустрою, зав. кафедрою екології НУВРП, д-р с.-г. наук, проф., акад. МАНЕБ;

Дегтярьов В.В. – перший проректор, зав. кафедрою землеробства ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, д-р с.-г. наук, проф.;

Чайка Т.О. – доц. кафедри землеробства і агрохімії ПДАА, канд. екон. наук;

Яснолоб І.О. – старш. викладач кафедри підприємництва і права, начальник НДЧ ПДАА, канд. екон. наук.

Ефективне функціонування екологічно стабільних територій у контексті стратегії стійкого розвитку: агроекологічний, соціальний та економічний аспекти : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 груд. 2017). – Полтава : ПДАА, 2017. – 244 с.

У збірнику представлені матеріали конференції за результатами досліджень щодо ефективного функціонування екологічно стабільних територій з урахуванням агроекологічних, соціальних та економічних аспектів.

Збірник тез є частиною науково-дослідної теми «Розвиток АПК на основі раціонального природокористування» Полтавської державної аграрної академії (номер державної реєстрації 0114U000625 від 19.03.2014 р).

Матеріали призначені для наукових співробітників, викладачів, студентів й аспірантів вищих навчальних закладів, фахівців і керівників сільськогосподарських та переробних підприємств АПК різної організаційно-правової форми, працівників державного управління, освіти та місцевого самоврядування, всіх, кого цікавить проблематика розвитку екологічного господарювання, суспільства, сільського господарства й економіки. Матеріали видані в авторській редакції.

© Автори тез, включені до збірника, 2017

© Полтава, 2017

Диченко Оксана Юрїївна
канд. с.-г. наук
Чайка Тетяна Олександрівна
канд. екон. наук
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЗНИЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ УКРАЇНИ

Народногосподарське значення ґрунту, як основного засобу сільськогосподарського виробництва, визначається його основною якістю – родючістю. Родючість ґрунту створюється у процесі ґрунтоутворення і безперервно змінюється залежно від напрямку та інтенсивності біохімічних, фізичних і фізико-хімічних процесів.

Нині Україна – це країна з високим рівнем сільськогосподарського освоєння угідь (70,4 %). Основна їх площа – чорноземи, чорноземно-лучні й лучно-чорноземні ґрунти – 23,7 млн га (60 %) [1].

На сьогодні особливо актуальною стала проблема охорони відтворення родючості ґрунтів та їх захист. Це невід’ємна умова сталого і високопродуктивного розвитку не лише агровиробництва, а й існування людини, збереження навколишнього природного середовища.

Зниження родючості ґрунтів України пов’язане як з природними чинниками, так і з господарською діяльністю людини. Характеристику основних чинників зниження родючості ґрунтів розглянемо більш детально.

Забруднення ґрунтів. Основними забруднювачами ґрунтів виступають метали, радіоактивні елементи, а також добрива та отрутохімікати. До найбільш небезпечних забруднювачів ґрунтів відносять ртуть та її з’єднання. Ртуть надходить у навколишнє середовище з отрутохімікатами, з відходами промислових підприємств, що містять металеву ртуть і різноманітні її з’єднання. Ще більш масовий і небезпечний характер носить забруднення ґрунтів свинцем. Відомо, що при виплавці 1 т свинцю в навколишнє середовище з відходами викидається його до 25 кг [2].

Поблизу значних центрів чорної і кольорової металургії ґрунти забруднені

залізом, міддю, цинком, марганцем, нікелем, алюмінієм і іншими металами. У багатьох місцях їхня концентрація в десятки разів перевищує ГДК.

Радіоактивні елементи можуть потрапляти в ґрунт і накопичуватися в ньому у результаті випадання опадів від атомних вибухів або при віддаленні рідких і твердих відходів промислових підприємств або АЕС. Радіоактивні речовини з ґрунтів потрапляють у рослини, потім в організми тварин і людини.

Значний вплив на хімічний склад ґрунтів мають добрива та пестициди, виробництво і застосування яких з кожним роком зростає. Особливо шкідливими є хлорорганічні, фосфорорганічні та симтриазинові пестициди. Серед них в окремих областях вміст у ґрунтах перевищує у 30 разів, прометрину – 12, ГХЦГ – 10, атразину – 8, симазину – у 5 разів [3].

Ерозія ґрунтів. Ерозія має найбільший руйнівний вплив на ґрунти. На території України вона нерівномірна. Підраховано, що тільки за останнє століття в результаті водяної і вітрової ерозій на планеті втрачено 2 млрд га родючих земель активного сільськогосподарського користування [2].

За даними Держкомзему України, загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії, становить 13,3 млн га (32 %), у тому числі 10,6 млн га орних земель. У складі еродованих земель налічується 4,5 млн га із середньо- та сильнозмитими ґрунтами, у тому числі 68 тис. га повністю втратили гумусовий горизонт. Вітрової ерозії систематично піддається понад 6 млн га земель, а в роки з пиловими бурями – до 20 млн га [3]. Враховуючи це, необхідно удосконалити систему моніторингу ерозії ґрунтів, провести детальні обстеження земель сільськогосподарського призначення.

Фізична деградація ґрунтів. Відсутність достатньої кількості органічних добрив, порушення агротехнічних строків і якості проведення заходів обробітку ґрунту і значний механічний тиск на ґрунти призводить, насамперед, до їх фізичної деградації: переущільнення, втрати структури, погіршення будови, водо-, повітро- і коренепроникності. Це так звані старі, добре відомі явища. Поряд із ними формуються нові типи деградацій, які істотно знижують екологічність і продуктивні функції ґрунтового покриву: зменшення

глибини кореневмісного шару ґрунту внаслідок поступового нагромадження деформації у підорному шарі; звуження діапазону активної вологи (через підвищення рівноважної щільності будови ґрунту); погіршення технологічних параметрів орного шару внаслідок збільшення грудкуватості (причина – скорочення строку перебування ґрунту в стані фізичної спільності).

Від’ємний баланс поживних речовин. Значним чинником забезпечення високої продуктивності культур є добрива. В Україні до 1990 р., в цілому, 35 % загального обсягу сільськогосподарської продукції отримували за рахунок добрив.

Баланс поживних речовин заданий період складав, у середньому, по NPK 102 %, у т.ч. по азоту – 95 %, фосфору – 164 % і калію – 86 % [4]. Застосування мінеральних добрив в Україні за останнє десятиріччя зменшилось у 8–9 разів, а органічних – у 3,5–4 рази. Недостатнє й необґрунтоване застосування як мінеральних так і органічних добрив зумовило від’ємний баланс поживних речовин. У наслідок цього щорічний дефіцит основних елементів живлення перевищує агроекологічні нормативи, утворюється їх стійкий дисбаланс на рівні 100–130 кг/га NPK, дедалі більшого прискорення набуває процес виснаження ґрунтової родючості [5].

Баланс поживних речовин у ґрунті є важливим показником стану родючості й дає можливість оцінити та регулювати вміст у ньому основних елементів живлення. За даними Д.М. Прянішнікова задовільним можна вважати баланс, коли кількість внесеного фосфору переважає над виносом на 10 %, а дефіцит азоту та калію допускається до 14 кг/га та 20 кг/га. На середньородючих ґрунтах легкого гранулометричного складу баланс, за висновками вченого, повинен бути позитивним: по фосфору – на 40–60 %, азоту – на 10–20%, калію – до 10 % [6].

Таким чином, раціональне використання ґрунтів є актуальною проблемою сьогодення. Відтворення і підвищення їх родючості можливе лише за ефективного використання мінеральних та органічних добрив, впровадження науково-обґрунтованих сівозмін, посівів сидеральних культур та багаторічних трав, впровадження системи органічного землеробства [7]. При цьому особлива

увага повинна бути звернута на неухильне дотримання рекомендацій науково-дослідних установ стосовно збереження та відтворення родючості ґрунтів.

Бібліографічний список

1. Греков В.О. Родючість ґрунтів потребує охорони / Г.О. Греков, Л.В. Дацько // Аграрний тиждень. – 2009.
2. Васюкова Г.Т. Екологія : підруч. / Г.Т. Васюкова, О.І. Грошева. – К. : Кондор, 2009. – 524 с.
3. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://strategy2020.lg.ua/index.php/analitichni-materiali-i-doslidzhennya/48-natsionalna-dopovid-prostan-rodyuchosti-gruntiv-ukrajini>.
4. Калінін В.І. Сучасний стан сировинної бази агропромислових руд; перспективи її розвитку / В.І. Калінін, Д.П. Хрущов // Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції. – К. : Державна геологічна служба, 2004. – С. 14–17.
5. Носко Б.С. Сучасний стан та перспективні напрямки досліджень агрохімії / Б.С. Носко // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 9. – С. 9–12.
6. Прянишников Д.И. Избранные произведения. Агрохимия / Д.И. Прянишников. – М. : Колос, 1965. – Т. I. – 767 с.
7. Сіренко Н.М. Перспективи розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні [Електронний ресурс] / Н.М.Сіренко, Т.О. Чайка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2011. – № 1. – С. 20–27. – Режим доступу : <http://217.77.213.157:8080/jspui/bitstream/123456789/419/1/Перспективи%20розвитку%20органічного.pdf>.

Ратошнюк Тетяна Миколаївна
канд. екон. наук, стар. наук. співроб.

Ратошнюк Віктор Іванович
канд. с.-г. наук, стар. наук. співроб.

Інститут фізіології рослин і генетики НАН України
м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛЬОВОГО КОРМОВИРОБНИЦТВА

Кормовиробництво є однією із найбільш ресурсоемних галузей аграрної сфери, яке включає польове кормовиробництво, лукопасовищне господарство, промислове виробництво комбікормів та білково-вітамінних добавок, відходи борошномельної, круп'яної, цукрової, спиртової промисловості.

Чайка Тетяна Олександрівна
канд. екон. наук
Яснолоб Ілона Олександрівна
канд. екон. наук
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНИ

В Україні виробництво органічної продукції в аграрному секторі економіки регулюється Законом України «Про виробництво і обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. №425-VII [1], який визначає державну політику у сфері органічного виробництва спрямовану на розвиток внутрішнього ринку органічної продукції, виробництво органічної продукції високої якості, охорону довкілля, відтворення і раціонального використання природних ресурсів, охорони здоров'я населення, здійснення державного нагляду (контролю) під час виробництва, переробки, маркування, перевезення, зберігання та обігу органічної продукції (сировини) тощо.

Зокрема, цим Законом визначено, що детальні правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини розробляються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, за участю представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, відповідних спеціалізованих наукових установ, науково-дослідних інститутів та затверджуються Кабінетом Міністрів України (ст. 14). Вони встановлюють правила виробництва та обігу за такими напрямками щодо [1]:

- 1) виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів;
- 2) виробництва непереробленої органічної продукції (сировини) тваринного походження;
- 3) виробництва органічної продукції (сировини) аквакультури;

- 4) виробництва органічних морських водоростей;
- 5) виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва;
- 6) перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції (сировини);
- 7) збору дикорослих рослин, лісової продукції та водоростей;
- 8) виробництва під час перехідного періоду;
- 9) порядку переходу до виробництва органічної продукції (сировини);
- 10) переліку, умов та допустимих обсягів використання неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, при виробництві органічної продукції (сировини) по кожній із категорій продукції, речовин;
- 11) переліку речовин, які забороняється використовувати при виробництві органічної продукції (сировини);
- 12) допустимих обсягів та переліку неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, які можуть у виключних випадках використовуватися при виробництві органічної продукції (сировини);
- 13) критеріїв оцінки придатності сільськогосподарських угідь для виробництва органічної продукції (сировини).

Однак, цей перелік доцільно доповнити наступними правилами:

- 1) правила переробки органічних продуктів рослинного та тваринного походження, у тому числі виробництва вина;
- 2) порядок виробництва, зберігання та переробки органічної сировини, кормів та дріжджів;
- 3) порядок інспектування та сертифікації органічного виробництва;
- 4) порядок маркування органічної продукції та використання відповідного державного логотипу.

У структуру Правил органічного виробництва можуть входити також інші правила (процедури), прийняття яких є необхідним для здійснення органічного виробництва. За умови відповідності принципам органічного виробництва Правила можуть містити винятки, які повинні бути зведені до мінімуму і відповідно обмежені у часі. У структуру Правил входять також додатки до Правил органічного виробництва, які містять:

- вимоги до засобів захисту рослин і тварин, дозволених для використання в органічному виробництві, та їх перелік;

- вимоги до добрив, хімічних субстанцій та біологічних препаратів, які дозволено застосовувати в органічному виробництві, та їх перелік;

- вимоги до неорганічних кормових матеріалів рослинного походження, кормових матеріалів тваринного і мінерального походження та інших речовин, які застосовуються у годівлі тварин, та їх перелік;

- вимоги до кормових та технологічних добавок та їх перелік;

- вимоги до препаратів, призначених для очищення і дезінфекції ставків, кліток, будівель і споруд, які використовуються у тваринництві, та їх перелік;

- вимоги до препаратів, призначених для очищення і дезінфекції будівель і споруд, які використовуються у рослинництві, та їх перелік;

- вимоги до порід тварин, вегетативного посадкового матеріалу і насіння, які дозволено використовувати в органічному виробництві.

Сьогодні існують певні нормативно-правові акти, що прямо або опосередковано впливають на органічне сільське господарство. При цьому необхідно звернути увагу на створення спеціальних правових норм, що будуть створювати перспективи для подальшого розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки (табл. 1).

На нашу думку, заслуговує на увагу можливість імплементації міжнародного законодавства з метою удосконалення нормативно-правового регулювання органічного господарства в Україні. Дослідження Н. Берлач показують, що присутність у національних стандартах норм зарубіжного походження, а також визнання їх «еквівалентними» зарубіжним аналогам зробить простішими для суб'єктів ринку не лише більшість необхідних офіційних процедур, а й дасть змогу виробникам з меншими зусиллями створювати нові канали збуту за кордоном і не витратити додаткові кошти на проведення повторних сертифікацій, інспекційних перевірок тощо. Адже наявність уніфікованого правового поля надасть можливість ефективного залучення іноземних інвестицій у цю сферу [3].

Таблиця 1 – Напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення ведення органічного виробництва в Україні

Напрямок	Необхідні заходи
1. Повноваження	<p>1. Розробка та прийняття національних Правил ведення органічного виробництва з урахуванням світового досвіду.</p> <p>2. Додаткове закріплення за центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики у сфері органічного виробництва повноваження щодо: реалізації науково-технічного потенціалу органічного виробництва; забезпечення реалізації державної інноваційної політики як пріоритетного фактору здійснення органічного виробництва; забезпечення належної адаптації законодавства ЄС до системи вітчизняних нормативно-правових актів; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток органічного виробництва в Україні; участі в підготовці та укладенні міжнародних договорів, що регулюють відносини у сфері органічного виробництва; координації міжнародного співробітництва у сфері органічного виробництва.</p>
2. Фінансування	<p>1. Передбачити державне фінансування у сфері органічного виробництва шляхом надання субвенцій, які є рівноцінним видом прямих бюджетних трансфертів і надаються за цільовим призначенням як допомога на програми та заходи соціального розвитку.</p> <p>2. Долучити до переліку діяльності, яка буде фінансуватися за кошти держави відшкодування витрат на консультаційне та науково-технічне забезпечення.</p>
3. Навчання, дорадництво	<p>Передбачити форми участі вищих аграрних навчальних закладів у процесі наукового та дорадчого забезпечення органічного виробництва шляхом: впровадження типових моделей органічного виробництва на практиці, спеціальних навчальних програм, проведення спеціалізованих семінарів тощо з врахуванням необхідності встановлення та підтримання зв'язків з іншими сферами народного господарства з використанням останніх досягнень науки, техніки, а також практики у цій сфері в Україні та світі.</p>
4. Сертифікація	<p>1. Забезпечити діяльність приватних міжнародних і вітчизняних організацій, що здійснюють сертифікацію, з метою розвитку органічного сільськогосподарства України на світовому рівні.</p> <p>2. Передбачити можливість надання ними відповідних консультаційних послуг.</p>
5. Маркування	<p>1. Встановити вимоги щодо маркування продукції "біо", "екологічна" та "конверсійна" (перехідна) відповідно до міжнародної практики.</p> <p>2. Передбачити можливість маркування органічної продукції, що експортується, термінами "органічна", "біо", "екологічна".</p>
6. Реалізація	<p>Передбачити реалізацію органічної сільськогосподарської продукції безпосередньо від виробника до споживача.</p>
7. Специфікація	<p>Запровадження обов'язкового інформування про географічне походження продукції, детальні умови її виробництва, а також іншу інформацію, передбачену умовами договору чи законодавства.</p>
8. Контроль, нагляд, відповідальність	<p>1. Встановлення строків проведення перевірок контролюючого органу, що дозволить збільшити виконавчу дисципліну та ефективність функціонування таких установ – не менше 1 разу на рік.</p> <p>2. Чітко визначити відповідальність виробників органічної продукції та сертифікаційних органів за порушення законодавства.</p>

Джерело: дані [2]

Головними принципами Європейського законодавства щодо здійснення органічного сільського господарства є такі положення:

1) комплексний, цілісний підхід «від фермера-товаровиробника продукції-сировини до виготовлення та реалізації готових до вживання продуктів харчування»;

2) основна правова відповідальність за безпеку харчових продуктів покладається на операторів ринку на усіх стадіях виробництва, переробки та реалізації харчових продуктів;

3) реєстрація власників технологічних потужностей харчового напрямку здійснюється державними й альтернативними організаціями;

4) обов'язковість системи безпечності харчових продуктів;

5) простежуваність будь-якого продукту на усіх стадіях виробництва та обігу;

6) контроль на підставі маркування та відповідності документації;

7) прозорість та інформування населення про існуючі ризики;

8) використання міжнародного законодавства, норм та регламентів;

9) неупереджений, регулярний, на основі оцінки ризику, на всіх стадіях, однаковий для внутрішнього виробника та імпортера контроль безпеки харчових продуктів і кормів.

Також на законодавчому рівні, на нашу думку, необхідно затвердити державну Програму розвитку органічного агровиробництва в Україні з метою забезпечення сталого розвитку аграрного комплексу України шляхом розвитку та підтримки ведення органічного агровиробництва як одного з пріоритетних напрямів реалізації державної аграрної політики спрямованого на:

– збереження та поліпшення родючості ґрунтів;

– забезпечення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції в умовах інтеграції України у світовий економічний простір;

– сприяння збереженню здоров'я нації шляхом забезпечення населення якісними та безпечними сертифікованими органічними як продуктами харчування, так і іншими товарами;

- охорона навколишнього середовища та збереження біорізноманіття;
- створення належних умов для розвитку сільських територій.

Насамперед, заслуговують на увагу нормативні акти міжнародного характеру, до імплементації яких Україна може вдатися вже сьогодні. Адже переймаючи досвід інших країн, наша держава буде спроможна запозичувати лише позитивні моменти закордонного адміністративно-правового досвіду, маючи можливість уже сьогодні оцінити ефективність тих або інших заходів чи принципів, утілених у життя іншими країнами – впровадити у практику базові агроекологічні вимоги та стандарти відповідно до законодавчих актів ЄС, а також інших нормативних документів міжнародного характеру в цій сфері. Адже саме залучення іноземних інвестицій є необхідною умовою для входження України у світове співтовариство, включення у світову систему господарства, переходу до ринкової економіки.

Бібліографічний список

1. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України : за станом на 3 вересня 2013 р., №425-VII / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/425-18/print1375954409849836>.
2. Чайка Т.О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : моногр. / Т.О. Чайка. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. – 320 с.
3. Берлач Н. А. Імплементація міжнародного законодавства як засіб удосконалення адміністративного регулювання органічного господарства в Україні [Електронний ресурс] / Н. А. Берлач. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknivs/2010_4/berlach.htm.
4. Директива ЄС № 834/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

Наукове видання

ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО СТАБІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Полтава, 28 грудня 2017 року)

Відповідальність за зміст і редакцію матеріалів несуть автори.

Ум. друк. арк. 14,19. Тираж 150 прим.

Гарнітура Times New Roman Cyr.